

AI

AI DANIşMAN

ÜCRETSİZ SÜRÜM

Akademisyenler için Yapay Zekâ

Hangi araştırma aşamasında kullanılır, hangisinde kullanılmaz, nasıl beyan edilir. YÖK ve TÜBİTAK rehberlerinin somut kuralları.

AI Danışman – Ücretsiz Eğitim Serisi

Bu belgeyi dilediğin gibi paylaşabilirsin. Satılamaz, değiştirilemez.

Eylül 2026 · aidanisman.pages.dev · t.me/aidanisman

İÇİNDEKİLER

01 Yanlış soru, doğru soru

02 YÖK'ün aşama ayrımı

03 Literatür taramasının tuzağı

04 Beyan: nereye, nasıl

05 Hakemlikte mutlak yasak

06 Fon başvurusunda beyan

07 Veri, etik kurul ve KVKK

08 Pratik yerleşim

01 Yanlış soru, doğru soru

Akademide en çok sorulan soru şu: "*Yapay zekâ kullanmak etik mi?*" Bu soru cevaplanamıyor, çünkü fazla geniş.

Türkiye'deki iki resmî rehber de aynı yerden giriyor ve soruyu değiştiriyor:

Doğru soru: "Yapay zekâyı kullandım mı?" değil — "**Araştırmanın hangi aşamasında kullandım?**" Etik sınır araçta değil, aşamada.

İki resmî belge — çoğu akademisyen varlığından habersiz

Belge	Kurum	Tarih	Kapsam
Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber	YÖK	Mayıs 2024	Araştırma ve yayın
Destek Süreçlerinde Üretken Yapay Zekânın Sorumlu ve Güvenilir Kullanımı Rehberi	TÜBİTAK	Ocak 2026	Proje başvurusu ve değerlendirme

Yabancı kaynaklı eğitimler Türk akademisyenine COPE ve ICMJE anlatıyor. Onlar da önemli — ama sizi doğrudan bağlayan, disiplin sorumluluğu doğuran metinler bu ikisi.

02 YÖK'ün aşama ayrımı

YÖK rehberi, üretken yapay zekâya yaptırılacak işleri açıkça sayıyor:

REHBERİN SAYDIĞI KULLANIM ALANLARI

Araştırma hipotezi, yöntemi, örneklem büyüklüğü tespiti / güç analizi, veri analizi, veri toplama, veri depolama ve paylaşımı, **literatür taraması**, kaynakların düzenlenmesi, **dilbilgisi ve yazım kontrolü**, **çeviri**.

Koşul: yaptırılan işlerin araştırmacı tarafından *dikkat ve özenle gözden geçirilmesi*, maddi hataların düzeltilmesi, taraflı veya olgusal hataların tespiti ve **ortaya çıkan ürünün yasal ve etik sorumluluğunun alınması**.

Ve kapsam dışını da aynı netlikte söylüyor:

KAPSAM DIŞI AŞAMALAR

Rehberin ifadesiyle, kullanım amacı ve kapsamı **"hipotez geliştirme, tartışma, yorumlama ve uygulama gibi üst düzey beceri, deneyim ve uzmanlık gerektiren aşamaları içermemelidir."**

Sınır testi

Rehber, tereddütte kalındığında uygulanacak tek bir ölçüt veriyor:

"Yapay zekâ kullanımı araştırmacının katkısını ortadan kaldırıyor mu?" Kaldırıyorsa etik sorunla karşılaşılması muhtemel.

Bu ölçüt, uzun kural listelerinden daha kullanışlı çünkü yeni bir durumla karşılaştığında da işliyor. Dil kontrolü katkını ortadan kaldırmıyor; tartışma bölümünü yazdırmak kaldırıyor.

Sorumluluk devredilemiyor

Rehberin en açık cümlelerinden biri: yapay zekânın akıl yürütme sürecinin bilinemez olması, **araştırmacının yasal ve etik sorumluluğunu ortadan kaldırmıyor**. Araştırmacı, modelin nasıl düşündüğünden değil, *o sonucu kullanmaktan* sorumlu.

03 Literatür taramasının tuzağı

Literatür taraması rehberin açıkça izin verdiği bir kullanım. Ama aynı yerde dört risk sayılıyor ve bunlar sahada en çok zarar veren hatalar:

Risk	Pratikte görünümü
Uydurma kaynak	Var olmayan makale, gerçek yazar adıyla ve inandırıcı bir DOI ile sunulur
Kalite değerlendiremememe	Yağmacı dergideki bir yazı ile alanın temel makalesi aynı ağırlıkta gösterilir
Güncellik boşluğu	Son dönem yayınları taramanın dışında kalır
Tarafıllık	Belirli bir görüş baskın gelir, karşı literatür görünmez

TEK KURAL

Modelden gelen hiçbir kaynak, kaynağın kendisi görülmeden kaynakçaya girmez. DOI'yi aç, makaleyi bul, alıntılanan cümlelerin gerçekten orada olduğunu gör. Bu adım atlandığında ortaya çıkan sonuç yalnız utanç verici değil — TÜBİTAK rehberinin diliyle *"sahte veya yanıltıcı referans oluşturmak"*, yani bir etik ihlal.

04 Beyan: nereye, nasıl

Beyan konusunda en sık yapılan hata, onu bir nezaket sanmak. YÖK rehberi bu konuda kesin:

REHBERİN İFADESİ

"Bilimsel araştırma ve yayın yazım aşamalarında ÜYZ kullanılan bölümlerin **yöntem kısmında açıklanması gereklidir**. Bu hususların göz ardı edilmesi, şartları çerçevesinde **disiplin sorumluluğuna** yol açacaktır."

Beyanda bulunması gerekenler

- Hangi **araç** kullanıldı
- Aracın **versiyonu**
- Ne zaman** kullanıldı
- Çalışmanın **hangi aşamasında** veya bölümünde kullanıldı

Versiyon bilgisi çoğu beyanda atlanıyor ama ikisi de rehberde açıkça isteniyor — sebebi şu: aynı aracın farklı sürümleri farklı davranıyor, tekrarlanabilirlik için sürüm gerekiyor.

Kullanılabilir beyan cümlesi

YÖNTEM BÖLÜMÜNE – DİL VE ÇEVİRİ

Çalışmanın yazım sürecinde [araç adı, sürüm], yalnızca dilbilgisi ve üslup kontrolü ile [kaynak dil]-Türkçe çeviri aşamalarında kullanılmıştır. Ortaya çıkan metin yazar(lar) tarafından gözden geçirilmiş olup içeriğin doğruluğu ve bilimsel sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

YÖNTEM BÖLÜMÜNE – LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taramasının ilk aşamasında [araç adı, sürüm] kullanılmış; elde edilen tüm kaynaklar yazar(lar) tarafından asıl metinlerine erişilerek doğrulanmış, doğrulanamayan kaynaklar çalışma dışında bırakılmıştır. Kaynakların seçimi, değerlendirilmesi ve yorumlanması yazar(lar) tarafından yapılmıştır.

YAZARLIK

Üretken yapay zekâ **yazar olarak yer alamıyor**. YÖK rehberinin gerekçesi teknik değil, kavramsal: çalışmanın nihai hâlinin sorumluluğunu bir araştırmacı gibi alamıyor. Aynı yerde bir cümle daha var — bir makalenin tamamının yapay zekâyı yazdırılması "*düşünülemez*."

05 Hakemlikte mutlak yasak

Bu bölüm, rehberlerin en çok gözden kaçan ve en sert kuralını içeriyor.

TÜBİTAK'ın Ocak 2026 tarihli rehberi iki rolü bilinçli olarak ayırıyor: başvuru sahibi ve **değerlendirici**.

Değerlendirici tanımı geniş — hakemler, panelistler, danışmanlar, izleyiciler, raportörler ve ilgili komite/kurul üyeleri.

KURAL

Değerlendiricilerin, değerlendirme göreviyle ilgili **herhangi bir amaçla** üretken yapay zekâ araçlarını kullanmaları **kesinlikle yasak**. Yasak, sürecin her aşamasını kapsıyor: bireysel değerlendirme, panel toplantıları ve raporlama. Yasaklanan işler arasında projeye dair metni *analiz etmek, anlamak veya özetlemek* ile önerinin *güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek* de açıkça sayılıyor.

Gerekçe gizlilik ve veri güvenliği. Rehber bu yasağın NIH, NSF, ERC / Avrupa Komisyonu ve YÖK Etik Rehberi ile uyumlu olduğunu belirtiyor — yani uluslararası bir fikir birliği.

Neden bu kadar önemli

Türkiye'de aynı akademisyen çoğu zaman **hem başvuru sahibi hem hakem**. Ve iki rol için kural taban tabana zıt:

Rol	Kural
Başvuru sahibi	Kullanabilir — beyan ederek
Değerlendirici	Kullanamaz — hiçbir amaçla, hiçbir aşamada

"Sadece özetletiyorum, karar benim" cümlesi burada geçerli değil. Değerlendirilen metin **başkasının yayımlanmamış çalışması**; onu bir dış sisteme yüklemek zaten gizlilik ihlali. Aynı mantık dergi hakemliği için de geçerli: hakem olarak elinize gelen makale, size emanet edilmiş yayımlanmamış bir çalışmadır.

06 Fon başvurusunda beyan

TÜBİTAK, başvuru sahipleri için beyanı zorunlu tutuyor ve **"önemli ölçüde kullanım"** ifadesini tanımlıyor — bu tanım, "ben sadece biraz kullandım" tartışmasını bitiriyor.

Kullanım	Beyan
Basit dilbilgisi / yazım denetimi	Temel kullanım sayılıyor
Herhangi bir bölümün taslağının oluşturulması (giriş, yöntem, literatür özeti)	Beyan edilmeli
Analiz için kod üretilmesi	Beyan edilmeli
Veri analizi yapılması	Beyan edilmeli
Görsel oluşturulması	Beyan edilmeli
Ana argümanları destekleyen içerik üretimi	Beyan edilmeli

Beyan, başvuru sisteminde bu amaçla ayrılmış özel bölüme yapılıyor ve aracın **adı ile versiyonunu**, hangi aşamada kullanıldığını içermeli.

Yasaklar ve mevzuat karşılıkları

Davranış	Karşılığı
Başkasının fikrini, metnini, verisini kaynak göstermeden kullanmak veya başka sözcüklerle ifade etmek	Aşırma
Gerçek dışı veri üretmek	Uydurma
Veriyi/sonucu değiştirmek, sahte referans oluşturmak	Çarpıtma
Gizli proje detayı, yayımlanmamış veri veya kişisel veri girmek	Gizlilik ve yasal yükümlülük ihlali

Bunlar "kötü uygulama" değil, adı konmuş etik ihlaller. Aracın kullanılmış olması niteliği değiştirmiyor.

07 Veri, etik kurul ve KVKK

Kişisel veri

YÖK rehberinin kuralı net: kişisel veriler **anonimleştirilmediği veya sistem dışında maskelenmediği sürece** bu sistemlere girilmemeli.

Buna ek olarak, Türkiye'de yurt dışına veri aktarımı rejimi 2024'te değişti ve bugüne kadar **hiçbir ülke için yeterlilik kararı verilmiş değil**. Yurt dışı merkezli bir araca kişisel veri girmek, doğrudan bir aktarım meselesi doğuruyor. Nitel araştırmada görüşme dökümleri, sağlık araştırmasında hasta verileri bu kapsamda.

Etik kurul

Rehber, **etik kurul başvurusunda yapay zekâ kullanımının Kurula bildirilmesini** istiyor: araştırma protokolünde kullanımın amacı, kapsamı ve niteliği belirtilebilir. Bu, çoğu başvuruda atlanan ama sonradan sorulduğunda cevabı olmayan bir madde.

Kesin sınırlar

Konu	Kural
Anket	Gerçek katılımcılar yerine yapay zekâ kullanılması doğru değil
Veri analizi	Kendi eğittiğin model uygun; hazır sistemde yöntemin etik sorun yaratabileceği göz önünde tutulmalı
Veri etiketleme	Kullanılabilir; doğruluk eğitim verisinin kalitesine bağlı, sorumluluk kullanıcıda
Tarafllılık tespiti	Kullanılabilir ama tek araç olmamalı

08 Pratik yerleşim

Kuralları bilmek yetmiyor; bir çalışma düzenine oturması gerekiyor.

Aşama	Kullan	Kullanma
Konu ve soru belirleme	Alan haritası çıkarma, karşıt görüşleri listeleme	Hipotezi yazdırma
Literatür	Tarama, düzenleme, özetleme	Doğrulamadan kaynakça
Yöntem	Güç analizi, örneklem hesabı kontrolü	Yöntemi seçtirme
Veri toplama	Form ve protokol taslağı	Katılımcı yerine kullanma
Analiz	Kod yazımı, hata ayıklama	Sonucu yorumlatma
Yazım	Dil, üslup, yapı, çeviri	Tartışma bölümünü yazdırma
Hakemlik	—	Hiçbir şey

İlk hafta

- YÖK rehberini ve — TÜBİTAK'a başvuruyorsan — TÜBİTAK rehberini oku. İkisi de ücretsiz ve kısa.
- Kendi kurumunun ve hedef derginin politikasını kontrol et; bunlar rehberlerin üstüne ek kural koyabiliyor.
- Devam eden çalışmada kullandığın araçları ve aşamaları **şimdi** not et — beyan, sonradan hatırlanarak yazılamıyor.
- Kaynakça doğrulama alışkanlığını kur: her kaynağın aslını gör.

Buradan sonrası

Aşama bazlı kullanım haritası, hazır beyan metinleri, kaynak doğrulama protokolü, yayın öncesi kontrol listesi, tez danışmanlığı ve ders tasarımı için çerçeveler 'nda.

t.me/aidanisman · aidanisman.pages.dev

Bu belge YÖK'ün Mayıs 2024 tarihli "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber"i ile TÜBİTAK'ın Ocak 2026 tarihli "Destek Süreçlerinde Üretken Yapay Zekânın Sorumlu ve Güvenilir Kullanımı Rehberi"ne dayanmaktadır; Eylül 2026 itibarıyla derlenmiştir. Rehberler güncellenebilir ve kurumunuz ile hedef derginizin kendi politikaları ek kurallar getirebilir — her çalışma öncesi bunları ayrıca kontrol edin. Bu belge eğitim amaçlıdır, hukuki tavsiye niteliği taşımaz.